

Opinnäytetyö

Sosiaali-alan koulutusohjelma

PSOSTS15

2018

Jonna Nikkanen

KOGNITIIVINEN KÄYTTÄYTYMISTERAPIA LASTENKOTITYÖSSÄ

– Ketjuanalyysi työvälineenä Lakkatien
erityislastenkodissa ja Perhekuntoutuskeskus
Lausteella

Jonna Nikkanen

KOGNITIIVINEN KÄYTTÄYTYMISTERAPIA LASTENKOTITYÖSSÄ

- Ketjuanalyysi työvälineenä Lakkatien erityislastenkodissa ja Perhekuntoutuskeskus Lausteella

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kokemuksia kognitiivisen käyttäytymisterapian mukaisesta ketjuanalyysityöskentelystä lastenkotiympäristössä. Tutkimuksessa kerättiin työntekijöiden kokemuksia siitä, millaisena he kokevat mallin ja sen käyttämisen omassa työssään. Tavoitteena oli saada alkuvaiheen tietoa ketjuanalyysimallin toteuttamisesta lastenkodissa sekä mahdollisia kehittämisideoita jatkoa ajatellen.

Tutkimuksen taustalla on Turun kaupungin ja Perhekuntoutuskeskus Lausteen hanke, jonka tarkoituksena on luoda kognitiivisen käyttäytymisterapian mukainen viitekehys ohjaamaan lastenkotien työskentelyä. Viitekehysten lisäksi osastoilla on otettu käyttöön vaikeahoitoisten lasten hoitoon ja kuntoutukseen liittyviä toimintamalleja.

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla Lakkatien erityislastenkodin sekä Perhekuntoutuskeskus Lausteen työntekijöitä. Tutkimukseen osallistui yhteensä viisi työntekijää. Tutkimus oli kvalitatiivinen ja haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Haastatteluista kolme olivat yksilöhaastatteluja ja yksi ryhmähaastattelu. Haastattelut toteutettiin lastenkodeissa kevään 2018 aikana.

Tulokset osoittivat, että ketjuanalyysiä ei vielä ole saatu integroitua osastojen arkeen. Ketjuanalyysiä on käytetty, mutta suurin osa työntekijöistä ei ole ottanut sitä rutiiniksi työssään. Ketjuanalyysi koetaan hyvänä ja toimivana menetelmänä. Tuloksien mukaan ketjuanalyysin käyttämiseen tarvitaan työnohjauksellista tukea ja koko työryhmän sitoutumista sekä syventymistä menetelmään. Vaikeaksi koettiin lasten ja nuorten motivoiminen sekä aikataululliset ongelmat. Ketjuanalyysipohjaa tulisi soveltaa ja kehitellä helpommaksi käyttää lasten ja nuorten kanssa. Työntekijöiden kokemusten mukaan ketjuanalyysiä kannattaa tehdä myös positiivista asioista. Ketjuanalyysin käyttäminen saattaisi pidemmällä aikavälillä vaikuttaa olennaisesti ongelmakäyttäytymisen vähenemiseen.

ASIASANAT:

Lastensuojelu, sijaishuolto, lastenkoti, hoito- ja kuntoutustyö, kognitiivinen käyttäytymisterapia, ketjuanalyysi.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services

2018| 36 + 2

Jonna Nikkanen

COGNITIVE BEHAVIOURAL THERAPY IN CHILD WELFARE

- Chain analysis as a working tool at special children's home Lakkatie and Lauste Family Rehabilitation Center

The purpose of this study was to examine the experiences of working with cognitive behavioural therapy and chain analysis in a children's home environment. The study gathered employees' experiences on how they view the method and how they use it in their work. The objective was to acquire general information at an early stage on how the method has been used in the children's homes and how the method should be developed in the future.

The study is based on a project by the City of Turku and Lauste Family Rehabilitation center. The purpose of the project is to create a frame of reference based on cognitive behavioural therapy which will guide the work in the children's home. In addition to the frame of reference they have also started to use other procedures concerning rehabilitation and care of problematic children.

The study was conducted by interviewing the employees of special children's home Lakkatie and Lauste Family Rehabilitation center. Five employees took part in the study. The study was quantitative and the interviews were carried out using a semi-structured theme. Three of the interviews were conducted individually and one was a group interview. The interviews took place in the children's homes during spring 2018.

The results showed that the chain analysis method has not yet been integrated in the daily routines of the children's homes. The method has been applied however not by the majority of the workers. The chain analysis is viewed as a good and a practical method. According to the results professional guidance is required as well as the commitment and orientation of the whole team. Motivating the children and the youngsters as well as scheduling issues were considered the main obstacles. The form of the chain analysis should be adapted and developed in a way that would make it easier to use the analysis with children and youngsters. The workers suggested that the chain analysis should also be used when something positive occurs. As a conclusion the chain analysis method might have a significant impact on problematic behavior when used in a longer time span.

KEYWORDS:

Child welfare, substitute care, children's home, care and rehabilitation work, cognitive behavioural therapy, chain analysis

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELU	8
2.1 Lastensuojelun sijaishuolto	8
2.2 Lastenkodin arki	10
2.3 Terapeuttista osaamista sijaishuoltoon	11
3 KÄYTTÄYTYMISTERAPIAT JA KETJUANALYYSI	13
3.1 Kognitiivinen käyttäytymisterapia	13
3.2 Dialektinen käyttäytymisterapia	15
3.3 Ketjuanalyysin menetelmä	17
4 TOTEUTUS	20
4.1 Tutkimustehtävän määrittely ja kuvaus	20
4.2 Haastateltavien valinta	20
4.3 Aineiston keruu	21
4.4 Aineiston analyysi	21
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	23
5.1 Ketjuanalyysi lastenkotien käytännössä	23
5.2 Kokemuksia ketjuanalyysistä	26
5.3 Ketjuanalyysin kehittäminen	28
6 POHDINTA	29
6.1 Tulosten arviointi	29
6.2 Eettisyys ja luotettavuus	31
6.3 Ammatillinen kasvu	33
LÄHTEET	34

LIITTEET

- Liite 1. Esimerkki ketjuanalyysistä
- Liite 2. Teemahaastattelun pohja

KUVIOT

Kuvio 1. Laitoshuollon tehtäviä (mukaillen Araneva 2016, 309–310)	8
Kuvio 2. Ketjuanalyysin rakenne (mukaillen Kåver & Nilsonne 2004, 76)	17
Kuvio 3. Marsha Linehanin mukailtu ketjuanalyysi. (Linehan 2018)	19

TAULUKOT

Taulukko 1. Aineiston luokittelu.	22
-----------------------------------	----

1 JOHDANTO

Tämä tutkimus pohjautuu Perhekuntoutuskeskus Lauste ry:n ja Turun kaupungin hankkeeseen, jota on toteutettu Perhekuntoutuskeskus Lausteen osastoilla sekä Lakkatien erityislastenkodin osastoilla. Toimijoiden työtettä on päätetty kehittää kognitiivisen käyttäytymisterapian kautta. Osastoilla on otettu käyttöön kognitiivisen käyttäytymisterapian mukainen viitekehys sekä vaikeahoitoisten lasten hoitoon ja kuntoutukseen liittyviä toimintamalleja. Tavoitteena on ottaa käyttöön uusia toimintamalleja ja lähestymistapoja lasten sekä heidän perheidensä kanssa toimimiseen. Hankkeen tarkoituksena on osaamisen kehittäminen, toimintamallin rakentaminen ja kuntoutustyön vaikuttavuuden lisääminen. Kuntoutusta, joka keskittyy moniongelmaisiiin lapsiin ja perheisiin, on tutkittu vain vähän lastensuojelun näkökulmasta. Lastensuojelua, psykiatria ja muita palveluja samanaikaisesti käyttävien lapsien ja perheiden kuntoutuksessa on tarve vakiintuneille käytännöille. (Perhekuntoutuskeskus Lauste 2017a.)

Lakkatien erityislastenkoti on Turun kaupungin sijaishuollon piiriin kuuluva lastenkoti, joka on tarkoitettu erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville kouluikäisille lapsille. Lakkatien erityislastenkodin tavoitteena on löytää ja ottaa käyttöön lapsen omia voimavaroja, turvata lapsen turvallinen ja terveellinen kasvuympäristö sekä säännöllinen ja ennakoitavissa oleva päivärhythmi. Tavoitteisiin kuuluu myös psyykkisesti ongelmaisten lasten ja nuorten terapeutin hoitotyö. (Lakkatien erityislastenkoti 2015). Erityislastenkotiin sijoitetut lapset ovat haastavia esimerkiksi neurologisten oireiden tai käytöshäiriöiden vuoksi. (Turku 2017.) Turun kaupungin Meidän työpaikka- juttusarjassa (Turku 2017) Lakkatien erityislastenkodin johtaja Katariina Pohjalainen kertoo, että työntekijöiden hyvinvoinnista pidetään huolta työnohjauksien ja työterveyshuollon palvelujen avulla. Lisäksi täydennyskoulutuksia järjestetään säännöllisesti, esimerkiksi Perhekuntoutuskeskus Lausteen kanssa järjestettävä kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan perustuva koulutus on alkanut syksyllä 2017.

Perhekuntoutuskeskus Lauste on Turussa sijaitseva yksityinen lastensuojelupalveluja tarjoava asiantuntija. Keskus tarjoaa erityisosaamista, johon kuuluvat yksilölliset sijaishuollon palvelut, avopalvelut, perhekuntoutus sekä erityinen huolenpito. Perhekuntoutuskeskuksessa toimii myös peruskouluopetus sekä itsenäistyvien nuorten yksikkö. Palveluja, työtapoja ja osaamista kehitetään säännöllisesti asiakkaiden, palveluntuottajien ja kouluttajien avulla. (Perhekuntoutuskeskus Lauste 2018a.) Sijaishuollon palvelut

ovat suunnattu lapsille ja nuorille, joiden kuntoutus edellyttää monipuolista hoito- ja kasvatustalosaan osaamista sekä vaativia palveluratkaisuja. Sijaishuollossa on mahdollista käyttää psykiatrian erikoislääkärin ja psykologin palveluja sekä monenlaisia terapiamenetelmiä. Lapsen kasvatustal ja hoito suunnitellaan perheen, sosiaalityöntekijän ja moniammatillisen tiimin yhteistyönä. (Perhekuntoutuskeskus Lauste 2018b.)

Tutkimuksessa selvitin, miten kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa käytettävä ketjuanalyysi toimii, miten se toteutetaan lastenkotityössä ja millaisena työntekijät kokevat toimintamallin sekä sen käyttämisen omassa työssään. Tavoitteenani oli, että toimijat saisivat tuloksista apua toimintamallin kehittämiseen. Hanke kiinnosti minua, koska vakiintuneita psykiatrisia hoitomuotoja sijoitetuille käyttöhäiriöisille lapsille ei ole ja nämä lapset ohjautuvat ensisijaisesti lastensuojelun palveluihin. Toimeksiantajani olivat Turun kaupungin sijaishuolto, Lakkatien erityislastenkoti ja Perhekuntoutuskeskus Lauste ry. Ohjaavana opettajana toimi Eeva Timonen-Kallio.

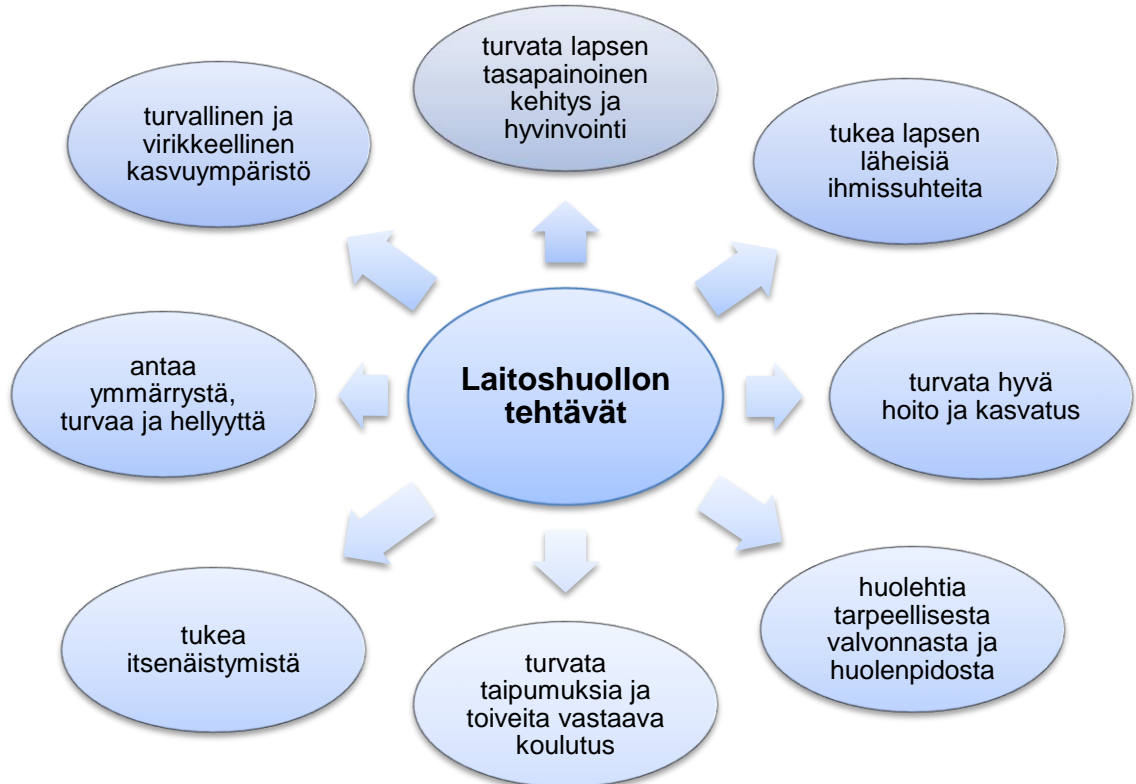
Tutkimusraportissa käsittelen ensin lastensuojeluun liittyvää tietoperustaa luvussa kaksi. Kolmannessa luvussa käsittelen käyttäytymisterapioita sekä ketjuanalyysin teoriaa. Neljännessä luvussa kerron, miten tutkimus on toteutettu, esittelen tutkimusmenetelmät, syvennyn haastateltavien valintaan sekä aineiston keruuseen ja analyysiin. Viides luku keskittyy tutkimustulosten esittelyyn. Viimeisessä luvussa pohdin tuloksia, arvioin tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä omaa ammatillista kasvuani koko prosessin aikana.

Keskeiset käsitteet: lastensuojelun sijaishuolto, kognitiivinen käyttäytymisterapia, ketjuanalyysi, dialektinen käyttäytymisterapia

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen sijaishuolto tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi on otettava huostaan, jos hänen kasvuolosuhteissaan on vakavia puutteita tai lapsi itse vaarantaa oman kasvunsa ja kehityksensä. Lapsi sijoitetaan lastensuojelulaitokseen, jos sijaishuoltoa ei voida lapsen edun mukaisesti järjestää riittävästi tukitoimista huolimatta muualla, esimerkiksi perhehoidossa. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit ja muut lastensuojelulaitokset. Sijaishuollossa tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukainen hyvinvointi. (THL 2018a). Lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti sijaishuoltopaikkaa valitessa tulee ottaa huomioon huostaanoton perusteet, lapsen yksilölliset tarpeet, läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen sekä jatkuvuus hoidossa. Lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta on huomioitava mahdollisuuksien mukaisesti. (Lastensuojelulaki 417/2007; THL 2018.)

Kuvio 1. Laitoshuollon tehtäviä (mukaillen Araneva 2016, 309–310)

Sijaishuollon laatukriteerien mukaan hoidon ja kasvatuksen päämääränä tulisivat olla lapsen edun mukainen hyvä hoito, kasvatusta ja kuntoutusta ja lisäksi läheiset sekä myönteiset ihmissuhteet. Lapsi tulee kohdata arvostavasti, hyväksyen ja ymmärtäen. Lapsen pitää kokea, että häntä kuunnellaan ja hän saa kokea onnistumisia. Kriteereissä mainitaan myös, että työntekijöiden tehtävänä on opastaa lasta tunnistamaan omia ja muiden tunteita, kantamaan vastuuta itsestään sekä asettamaan itse oman käyttäytymisensä rajat. Sijaishuolto- ja hoito- ja kasvatussuunnitelmissa pitää huolehtia lapsen turvallisuudesta, valvonnasta ja rajoista. Rajojen asettamisen ja valvonnan tulee perustua myönteiselle suhteelle ja niiden tulee tukea ja auttaa, ei rangaista lasta. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 21, 23–24.)

Lastensuojelulaissa (417/2007) edellytetään, että jokaiselle huostaanotetulle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma. Suunnitelmassa arvioidaan lapsen ja hänen perheensä tilanne ja tuen tarve. Asiakassuunnitelmaan kirjataan, mitä tukitoimia ja palveluita perhe tarvitsee sekä kuvataan ne olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelmasta tulee käydä ilmi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, millaista erityistä tukea ja apua lapselle ja muille asianosaisille järjestetään, yhteydenpidosta sovitut asiat sekä suunnitelma perheen jälleenyhdistämisestä. Lastensuojelun toteuttaminen perustuu laadittuun suunnitelmaan, jota on säännöllisesti ja tarvittaessa täydennettävä ja tarkastettava. Sijaishuollossa asiakassuunnitelmaa täydennetään hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, joka tehdään yhteistyössä työntekijöiden, lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa asiakassuunnitelman tavoitteet konkretisoidaan arkipäivän tavoitteiksi. Lapsen yksilölliset tarpeet huomioidaan ja suunnitelmaan kirjataan myös, miten näihin tarpeisiin vastataan. Sijaishuolto- ja hoito- ja kasvatussuunnitelma on aktiivisesti yhteydessä lapsen sosiaalityöntekijään ja päivittää lapsen tilannetta sekä huolehtii osaltaan siitä, että asiakassuunnitelma on ajan tasalla. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 81–85.)

Lastensuojelussa on tapana käyttää monenlaisia työvälineitä ja – menetelmiä. Työmenetelmät ovat laajoja kokonaisuuksia, joiden sisällä voidaan hyödyntää erilaisia työvälineitä. Menetelmät sisältävät määritellyjä periaatteita, prosesseja ja tapoja, joilla menetelmää käytetään. Työmenetelmät ovat usein tutkimus- ja kehittämistöiden pohjalta rakennettuja kokonaisvaltaisia työtapoja. Lastensuojelun työprosessien vaiheissa voidaan käyttää erilaisia ja myös rinnakkaisia menetelmiä. Menetelmien käyttö edellyttää lastensuojelutyössä tarvittavia taitoja ja tietoja. Työmenetelmiä tulee sovittaa ja soveltaa ja niitä tulisi käyttää lastensuojelutyön tukena. Valittuja työmenetelmiä tulisi käyttää

aktiivisesti ja harjoitella säännöllisesti. On tärkeää, että työyhteisö sitoutuu menetelmien käyttöön ja koulutautuu asianmukaisesti. (THL 2018b.)

2.2 Lastenkodin arki

Lastenkodin arjen tulisi olla kuntouttavaa, turvallista ja kodinomaista. Arkea luodaan säännöllisillä rutiineilla, jotka edistävät ennustettavuutta, turvallisuuden tunnetta sekä elämänhallintaa. Normaalin arjen ajatellaan olevan jo itsessään kuntouttavaa. (THL 2018c.) Jari Sinkkosen (2013) mukaan lastenkotiin sijoitetun lapsen taustalla on usein monia katkenneita kiintymyssuhteita, hoidollisia laiminlyöntejä, kaltoin kohtelua ja jopa pahoinpitelyjä tai väkivaltaa. Lastensuojelussa annetaan lapselle tai nuorelle mahdollisuus rakentaa aikaisempia turvallisempia kiintymyssuhteita. Tähän perustuu Sinkkosen mukaan lastensuojelun yksikön hoidollinen potentiaali. Turvalliseen kiintymykseen kuuluu elämän loogisuus ja ennakoitavuus. On tärkeää, että lapsi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu. Lastenkodissa aikuiset rakentavat rutiinit, jotka helpottavat lapsen ahdistusta. Arjen rutiinien puuttuminen on aiheuttanut lapselle jatkuvaa epävarmuutta ja stressiä, joten lastenkodin samankaltaisina toistuvat päivittäiset asiat, kuten aamutoimet ja säännöllinen nukkumaanmeno luovat turvaa. Lapsen asetuttua saattavat pettymyksen sekä raivon tunteet ja hylätyksi tulemisen pelko astua esiin. Aikuisten pitää ottaa vastaan lapsen tunteet ja auttaa tunteiden tunnistamisessa sekä hallitsemisessa. Lapsi testaa aikuisten sietokykyä ja toimillaan varmistaa, ettei häntä jälleen hylätä. Lopulta lapsi alkaa uskaltaa luottaa aikuisiin. (Sinkkonen 2013, 7–9.)

Lapselle pyritään löytämään kiinnostusten mukainen harrastus, joka tukee lapsen kuntoutumista ja hoitoa. Lapseen liittyvissä palaverissa käydään läpi lapsen asioita, päivitetään hoito- ja kasvatussuunnitelmaa ja tavataan vanhempia sekä muuta verkostoa. Erilaisten palaverien avulla lisätään lapsen hyvinvointia sekä seurataan lapsen kehitystä. Yhteistyötä tehdään tiiviisti vanhempien kanssa, jotta varmistetaan lapsen tasapainoinen kehitys, huollon jatkuvuus sekä sijaishuollon onnistuminen. Lapselle nimetään omahoitaja/-t, jotka vastaavat pääasiallisesti lapsen kaikista asioista. Omahoitaja on perillä lapsen sen hetkisestä tilanteesta, tukee lasta kotiutumisessa, pitää yhteyttä muihin viranomaisiin, hahmottaa lapsen aikaisempaa elämää ja kasvuympäristöä sekä luo lapselle turvallista arkea laitoksessa. (THL 2018c.)

Sinkkonen (2013) esittää, että lapsiin liittyvän mielenterveystyön tavoite on lapsen reflektiokyvyn paraneminen. Lapsi ei aina tiedä itsekään, miltä hänestä tuntuu ja mistä

mahdolliset tunnemyllerrykset johtuvat. Varsinkin omahoitaja auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan ja ottaa esille asioita, joita lapsi on miettinyt vain omassa mielessään. Prosessi on pitkä ja mitä enemmän luottamus lisääntyy, sitä enemmän asioita päästään käsittelemään. Lopputuloksena lapsi osaa paremmin hallita omia tunnereaktioitaan, itseymmärrystään sekä reflektiivistä kykyään. Sinkkosen mukaan varsinkin omahoitajasuhde tukee lapsen kuntoutumista ja parhaassa tapauksessa omahoitajaan syntyy turvallinen kiintymyssuhde. Sinkkonen kyseenalaistaa jopa sen, että omahoitajan työhönsä saattaisi joskus olla parempi investointi kuin varsinainen terapia lapselle. (Sinkkonen 2013, 7–9.)

2.3 Terapeuttista osaamista sijaishuoltoon

Sinkkosen ja Heinon (Heino & Sinkkonen 2016) mukaan lastensuojelu ei voi korvata psykiatrista hoitoa eikä terveydenhuolto taas lastensuojelua. Paras hoito traumatisoituneelle ja laiminlyödyille lapselle saattaa olla sellaiseen ympäristöön siirtyminen, jossa lapsi on turvassa ja häntä kuunnellaan ja kunnioitetaan. Lastensuojelulaitoksen rutiinit ja käytännöt ovat hoidollisia ja lapsen kehitystä tukevia. Erilaisten hoito- ja interventiomenetelmien tarkoituksena on vahvistaa selviytymistä traumaattisista kokemuksista sekä luoda mahdollisuuksia eheytymiseen ja onnistumisen kokemuksiin. Myös hoitavat aikuiset tarvitsevat tukea ja ohjausta työssään, työskentelyyn sitoutumiseen sekä konfliktien ratkaisemiseen. (Heino & Sinkkonen 2016, 462.)

Trauma- ja kriisipsykologiaan erikoistunut psykologi ja psykoterapeutti Soili Poijula kuvailee *Talentia*-lehden artikkelissa (Ahonen 2017) huostaanotetun lapsen stressiä, joka saattaa aiheutua useista kielteisistä kokemuksista. Mitä enemmän lapselle kasautuu kielteisiä kokemuksia, sen varmemmin stressi vaikuttaa lapsen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Fyysinen tai emotionaalinen laiminlyönti, vanhemman kuolema, vanhempien päihteiden käyttö ja väkivallan näkeminen tai kokeminen aiheuttaa lapselle stressiä. Nämä kokemukset muuttavat lapsen aivojen kehitystä ja vaikuttavat lapsen oppimiskykyyn, ongelmanratkaisutaitoihin sekä vuorovaikutussuhteiden muodostamiseen. Lapsen on vaikea kontrolloida tunteitaan, erottaa oikea väärästä, ymmärtää syy-seuraussuhteita sekä oppia erehdyksistä. Poijula lisää, että valtaosa lastensuojelun asiakkaista tarvitsee psykiatrisia palveluita, mutta psyykkinen terveydentila jää usein huomioimatta. Poijulan mielestä lapsen oireiden vakavuus ja intensiivisen hoidon tarve tulisi arvioida alusta lähtien. (Ahonen 2017.) Lastensuojelun Keskusliitto kertoo sijais-

huoltoon ohjautuvan entistä enemmän vaikeissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja nuoria. Tällaisten lasten ja nuorten käytös on usein uhkaavaa ja aggressiivista ja heidän tarpeisiinsa vastaaminen on vaativaa. Elämäntilanteisiin saattaa liittyä päihteidenkäyttöä sekä mielenterveysongelmia. Keskusliiton ohjelmajohtaja Mia Pitkänen painottaa tavanomaisen laitoshoidon keinojen olevan riittämättömiä, sillä osa lapsista ja nuorista ovat niin huonokuntoisia. Keskusliitto on sitä mieltä, että sijaishuoltopaikkoihin tarvittaisiin enemmän yksilöllisiä ratkaisuja sekä vankkaa ammatillista osaamista. (Ahonen 2017; Lastensuojelun Keskusliitto 2015.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on uudistaa perhepalveluja vastaamaan paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Keskiössä uudistuksessa ovat lapsen etu ja oikeudet sekä tuki vanhemmuudelle. Muutosohjelmaa johtavat sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö ja toteutuksesta vastaa Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos (THL). (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.) THL organisoivat syksyllä 2016 erityis- ja vaativampien palveluiden työpajaprosessin, jonka tarkoituksena oli perustan luominen palveluiden uudistamiselle ja kehittämiseksi. (THL 2017, 5-6.) Lastensuojelun terapeuttisen laitospedagogian mallinnusryhmän tuotos oli terapeuttinen viitekehys laitospedagogiaan, jota ehdotettiin sijaishuollon mallikäytännöksi sekä ammatilliseksi orientaatioksi. Työryhmän mukaan terapeuttinen osaaminen on tärkeää, jotta lapsi saa päivittäin kasvatuksellista sekä terapeuttista apua ja tukea. Lisäksi lasten ja nuorten tehokkaampi auttaminen ja hoitaminen edellyttävät monialaista ja sektorit ylittävää yhteistyötä. Työryhmä esitteli menetelmiä ja lähestymistapoja, joita voitaisiin hyödyntää terapeuttisessa laitospedagogiassa. Menetelmiä olivat muun muassa vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia (DDP), motivoiva haastattelu, dialektinen käyttäytymisterapia sekä mindfulness. (Timonen-Kallio ym. 2017, 16, 21, 28.)

3 KÄYTTÄYTYMISTERAPIAT JA KETJUANALYYSI

3.1 Kognitiivinen käyttäytymisterapia

Kognitiivinen käyttäytymisterapia on oppimis-, kognitiivisen ja sosiaalipsykologian tutkimusten ja teorioiden pohjalta kehitetty psykoterapiamuoto. Terapiaa käytetään nykyään laajasti erilaisten ongelmien hoidossa. Hyviä hoitotuloksia saadaan yleensä jo lyhyidenkin hoitajaksojen avulla, mutta terapia soveltuu myös pitkäaikaisten ja vaikeiden ongelmien hoitoon. Keskeistä terapiassa on asiakkaan ja terapeutin aktiivinen yhteistyö. Kognitiivista käyttäytymisterapiaa on onnistuneesti sovellettu mm. masennuksen, sosiaalisten pelkojen, paniikkihäiriön, syömishäiriöiden, unihäiriöiden ja päihteiden käytön kaltaisten ongelmien hoidossa. (Lehtonen & Lappalainen 2005, 5.) Lasten ja varhaisnuorten hoidossa käytettyjä kognitiivisia terapioidia ovat behavioraaliset eli käyttäytymisterapiat ja nuorten hoidossa taas sovelletut kognitiiviset tekniikat. Kognitiivisissa käyttäytymisteorioissa myönteisten kokemusten sekä myönteisen palautteen puutteen katsotaan olevan syynä mielenterveysongelmiin. Lisäksi positiivisia kokemuksia ja palautteen saamista estävät sosiaalisten taitojen puutteet. Käyttäytymisterapioiden avulla nuorta tuetaan löytämään keinoja vuorovaikutussuhteiden kehittämiseen. (Karlsson ym. 2006, 242–243.)

Kognitiivinen käyttäytymisterapia sisältää monia erilaisia strategioita, joita voidaan yhdistää ja toteuttaa asiakkaan iän ja kehitystason mukaan. Terapiaan liittyy monenlaisia ohjelmia ja interventioita, joten kognitiivinen käyttäytymisterapia ei ole yhtenäinen, standardisoitu toimintamalli. Kognitiivinen käyttäytymisterapia on kuitenkin hyvin tehokas keino auttaa lasta hänen ongelmiansa selvittelyssä. Perusajatus on, että ihmisen ajattelu, tunteet ja käyttäytyminen liittyvät kiinteästi toisiinsa. (Stallard 2010, 7,87.) Käytöshäiriöisillä lapsilla on usein kognitiivisia puutteita sekä vääristymiä ja he saattavat ylitulkita sosiaalisten tilanteiden vaarallisuutta. Aggressiolla lapsi saattaa yrittää ratkaista tai hallita väkivaltaiseksi tulkittua tilannetta. (Kauppi & Ranta 2016, 530.) Kognitiivisessä terapiamuodossa opetellaan tunteiden kokemista ja ilmaisemista sekä tunteiden säätelyä. Terapiassa keskitytään lisäksi sosiaalisen ongelmanratkaisun, sosiaalisten taitojen sekä erityisesti itsesäätelyn oppimiseen. Tavoitteena on tukea nuoren toimintakykyä sekä lievittää psyykkisiä oireita. Tämäntyyppinen työskentely vaikuttaa juuri tunteiden säätelyn ongelmiin, kuten impulsiivisuuteen, käytösongelmiin ja päihdeongelmiin.

Tutkimusten mukaan kognitiivisella käyttäytymisterapian mukaisella hoidolla on välitömiä sekä pitkäaikaisia vaikutuksia. (Karlsson ym. 2006, 243.)

Oppimispsykologisen tutkimustradition mukaan ihmisen lajikehityksen aikana syntyneet mekanismit vaikuttavat kaikkeen toimintaan. Mekanismien avulla voidaan ymmärtää myös psyykkisiä oireita. Mekanismit ovat kautta aikojen auttaneet ihmisiä selviytymään erilaisissa olosuhteissa. On esimerkiksi ollut tärkeää oppia, että jokin paikka on vaarallinen ja tätä kautta pelkojen oppiminen on voinut olla hyödyllistä. Tätä ilmiötä kutsutaan klassiseksi ehdollistumiseksi. Jonkin tilanteen aiheuttama pelko- tai ahdistustila toistuu, kun ihminen joutuu samanlaiseen tilanteeseen uudestaan tai vain ajattelee sitä. Tärkeää on ollut oppia oman kokemuksen kautta. Ihmisten toiminta on aktiivista ja toiminnan jälkeen tapahtuu aina jotakin. Ihminen siis yhdistää tapahtumia ja kokemuksia toisiinsa. Kokemukset ohjaavat toimintaa, jota kutsutaan seurauksiin pohjautuvaksi eli operantiksi oppimiseksi. Operantti oppiminen on yksi kognitiivisen käyttäytymisterapian perusilmiöistä. (Tuomisto & Lappalainen 2012, 81–82.)

Kognitiivisen teorian mukaan ihminen voi onnettomien olosuhteiden tai tapahtumien johdosta alkaa tulkita ja ajatella ulkoista sekä sisäistä maailmaansa vääristyneesti, epärealistisesti ja liioitellun kielteisesti. Teoria esittää, että juuri nämä vääristyneet ajattelmat ja tavat johtavat ongelmallisiin tunteisiin sekä psyykkisten häiriöiden muodostumiseen. Ihmisen tapa käsittää asioita luo ongelmia, eivät tapahtuneet asiat tai ilmiöt. (Kåver & Nilsson 2004, 77.) Kirjan Nuorten psyykkisten ongelmien kohtaaminen (Karlsson ym. 2006, 243) mukaan näitä uskomuksia, tapoja ja asenteita kutsutaan kognitioiksi. Psyykkiset oireet kehittyvät näistä vääristyneistä kognitioista ja niitä muokkaamalla voidaan poistaa oireita. Kognitiivinen terapia johdattelee ihmistä etsimään asioita, jotka oikaisisivat vääristyneitä asenteita häntä itseään tai muuta maailmaa kohtaan. Käypä hoito – suosituksen mukaan (Puustjärvi 2018) kognitiivisilla terapiamenetelmillä voidaan saavuttaa muutoksia ajattelussa, tunteissa ja käyttäytymisessä. Keskiössä menetelmissä on työskentely ajatusten ja uskomusten kanssa, jotta niitä voidaan muokata realistisemmiksi.

Kognitiivista käyttäytymisterapiaa on käytetty apuna työskentelyssä erilaisten vaikeahoitoisten asiakasryhmien kanssa ja aiheesta löytyy runsaasti tutkimustietoa. Lastensuojelussa ei ole aikaisemmin käytetty hyväksi kognitiivista käyttäytymisterapiaa. Terapian psykoterapeuttisten menetelmien avulla voidaan muokata kognitiivisia prosesseja ja siten vähentää psyykkistä kärsimystä sekä haitallista käyttäytymistä. Käyttäytymisterapian viitekehyksen avulla voidaan yhdistää monien eri asiakkaiden ja palvelujärjes-

telmien kuntoutuksen toteutus ja suunnittelu. (Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2017a.) Perhekuntoutuskeskus Lausteen terapeuttisessa työskentelyssä sovelletaan menetelmiä, joiden avulla pyritään ymmärtämään omaa sekä toisten ihmisten käyttäytymistä. KKT-keskus Arvon psykoterapiakouluttaja psykologi Lauri Parkkinen on kouluttanut keskuksen työntekijöitä syksystä 2016 alkaen. Parkkisen mukaan kognitiivinen käyttäytymisterapia on hyvin konkreettinen lähestymistapa ja sopii siksi hyvin lastensuojelun maailmaan. (Perhekuntoutuskeskus Lauste 2017c.) Kognitiivisen käyttäytymisterapian menetelmiä ovat esimerkiksi ongelmanratkaisutaitojen opettelu, tunteiden tunnistamisen taito sekä vanhempien ohjaus ja neuvonta. Jokaisen nuoren kohdalla tehdään käyttäytymisanalyysi ja tilanteiden käsittelyssä käytetään ketjuanalyysia, jolla autetaan nuorta ymmärtämään omaa käytöstään. (Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2017b; 2017c.)

3.2 Dialektinen käyttäytymisterapia

Kognitiivisen käyttäytymisterapian uusia suuntauksia ovat esimerkiksi dialektinen käyttäytymisterapia, hyväksymis- ja omistautumisterapia sekä erilaiset tietoisuustaitoharjoitukset (Tuomisto & Lappalainen 2012, 85). Dialektisen käyttäytymisterapian on kehittänyt Marsha Linehan, joka muokkasi kognitiivista käyttäytymisterapiaa sopivaksi epävakaaasta persoonallisuudesta kärsiville asiakkailleen (Kåver & Nilsonne 2004, 17, 74–75). Linehan (Linehan 2015, 3) kehitti terapian alun perin kroonisesti itsetuhoisille asiakkailleen, joilla oli diagnosoitu epävakaa persoonallisuushäiriö. Dialektinen käyttäytymisterapia oli ensimmäinen psykoterapia, jolla oli todennettuja vaikutuksia epävakaaan persoonallisuushäiriön hoidossa. Nykyiset tutkimustiedot todistavat, että terapialla on hyviä vaikutuksia myös muiden häiriöiden sekä ongelmien hoidossa. Ongelmat tunteiden säätelyssä liittyvät usein erilaisiin mielenterveysongelmiin. Dialektinen käyttäytymisterapia keskittyy näihin ongelmiin ja pyrkii muutokseen ihmisen tavassa ajatella, käyttäytyä sekä pärjätä ihmissuhteissaan.

Dialektisessa käyttäytymisterapiamallissa halutaan selvittää, miten asiakkaan haitalliset uskomukset liittyvät asiakkaan tunteisiin ja tarpeisiin. Näin asiakas itse olisi tietoisempi omista perustarpeistaan ja arvoistaan, jotta uskomusten uudelleentulkinta olisi perusteltua. Terapeutti kiinnittää huomiota siihen, mitä ihmisen käyttäytyminen kertoo hänen toiveistaan, haluistaan ja elämässään tärkeänä pitämistään asioista. Virheiden välttämisen sijaan terapiassa pyritään korjaamaan virheet. Tavoitteena on kokemus siitä,

että ihmissuhdeongelmia voidaan korjata yhdessä. Terapian avainkäsitteisiin kuuluu validointi. Se tarkoittaa sitä, että terapeutti viestittää asiakkaalle, että pitää hänen käyttäytymistään ymmärrettävänä. Asiakkaan motivaatiota muutostyöskentelyyn voidaan lisätä validoimalla käyttäytymisen taustalla olevaa tunnekokemusta. (Holmberg & Kähkönen 2008, 224–228.)

Tunne-elämän epävakausta esiintyy useissa mielenterveysongelmissa. Linehanin (Linehan 2015, 6, 9–10) mukaan tunteet ovat lyhytaikaisia, tahattomia, kokonaisvaltaisia ja opittuja reaktioita sisäisiin ja ulkoisiin ärsykkeisiin. Näihin tunnereaktioihin vaikuttavat muun muassa ihmisen tunneherkkyys, tapa käsitellä ja tulkita tunteita, fyysiset reaktiot tunteisiin, sanattomat ja sanalliset sekä kokemukselliset reaktiot. Linehanin teorian mukaan ihmisen tunteiden säätelyyn voidaan vaikuttaa muuttamalla mitä tahansa tunteiden osa-aluetta. Tunne-elämän epävakausta tarkoittaa sitä, ettei ihminen pysty kontrolloimaan tai muuttamaan tunnereaktioitaan normaalioloissa. Epävakausta tunne-elämässä kehittää biologisen taipumuksen, ympäristön vaikutuksen ja näiden kahden yhteisvaikutuksen tuloksena. Lapsi saattaa esimerkiksi olla hyvin tunneherkkä ja vanhempi teoillaan mitätöi ja vähättelee lapsen tunteita eikä osaa ohjata lasta tunteiden säätelyssä.

Dialektinen käyttäytymisterapia sisältää monia kognitiivisen käyttäytymisteorian malleja. Molemmat terapiat keskittyvät arvioimaan käyttäytymistä ja asettavat tarkkoja ja selkeitä tavoitteita työskentelylle. Terapeutin ja asiakkaan läheinen työskentely ovat keskeisessä osassa ja tavoitteet asetetaan yhdessä. Ongelmanratkaisu, taitojen opettelu ja kognitioiden muuttaminen ovat elementtejä, joita on käytetty vuosien ajan kognitiivisissa käyttäytymisterapioissa. Nykyään osaa dialektisen käyttäytymisterapian menetelmistä käytetään myös kognitiivisissa käyttäytymisterapioissa. (Linehan 2015, 15–16.)

3.3 Ketjuanalyysin menetelmä

Marsha Linehanin mukaan (Linehan 1993, 254, 255, 258) dialektinen käyttäytymisterapia tulisi aloittaa käyttäytymisanalyysilla. Se on ensimmäinen askel ongelman ratkaisuun. Käyttäytymisanalyysi tulee tehdä, jotta ymmärretään millaisia keinoja ongelman ratkaisussa tulee käyttää. Käyttäytymisanalyysin tarkoitus on selvittää, mistä ongelma johtuu, mitkä asiat vaikeuttavat ongelman ratkaisua ja millaisia keinoja voitaisiin käyttää ongelman ratkaisemiseksi. Analyysi on tehtävä yhteistyössä asiakkaan kanssa ja sen on tuotava esille sisäisiä ja ulkoisia syitä ongelmakäyttäytymiseen. Tavoitteena on, että asiakas itse pystyy tekemään käyttäytymisanalyysiä omasta käytöksestään. Ongelman tunnistamisen jälkeen tulisi tehdä ketjuanalyysi, jolla muodostetaan käsitys siitä, miten yksittäiset tapahtumat edesauttavat ongelmakäyttäytymistä. Ketjuanalyysiin valitaan yksittäinen tapahtuma, jonka kautta pyritään ymmärtämään ja analysoimaan asiakkaan käyttäytymistä tietyssä tilanteessa. (Liite 1).

Kuvio 2. Ketjuanalyysin rakenne (mukaillen Kåver & Nilsonne 2004, 76)

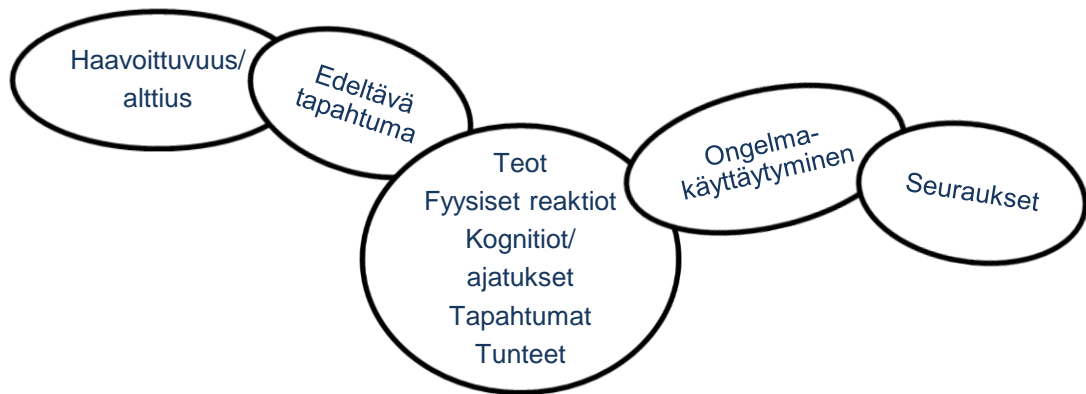
Dialektinen käyttäytymisterapia perustuu ketjuanalyysille. Funktionaaliset analyysit eli ketjuanalyysit ovat kartoituksia, joilla pyritään selvittämään mitkä ovat yksilön vahvuudet sekä mikä luo, ohjaa ja ylläpitää tiettyä ongelmaa ihmisen käytöksessä. Analyysin avulla luodaan edellytyksiä uudelleenoppimiselle sekä korjaaville kokemuksille. Ketjuanalyysi auttaa henkilöä tunnistamaan erilaisia mahdollisuuksia ratkaisemaan ongelmia sekä löytämään uusia toimintatapoja erilaisissa ongelmatilanteissa. Ketjuanalyysi auttaa ohjaamaan tapahtumien kulkua rakentavampaan suuntaan. (Kåver & Nilsonne 2004, 17, 74–75.)

Ketjuanalyysi on käytännössä lista kysymyksiä, jotka ohjaavat asiakasta havainnoimaan ongelmakäyttäytymiseen johtaneita asioita sekä tekijöitä, jotka saattavat vaikeuttaa käyttäytymisen muuttamista jollakin tavalla (Linehan 2015, 143). Linehanin (2015, 143–144) mukaan ongelmakäyttäytymisen muuttamiseksi on ymmärrettävä ja löydettävä

vä syyt, jotka johtavat käyttäytymiseen tietyllä tavalla. Käyttäytymistä voi kuvailla tapahtumaketjuna, jossa on ikään kuin lenkkejä. Lenkit seuraavat toisiaan ja linkittyvät toisiinsa muodostaen ketjun. Tätä ketjua analysoidaan siksi, että ymmärrettäisiin, miten käyttäytymistä pystytään muuttamaan. Ketjuanalyysin avulla saadaan selville, mitkä tapahtumat ja asiat edeltävät ongelmakäyttäytymistä ja miten ne saattavat toistua eri tilanteissa. Ongelmakäyttäytyminen saadaan loppumaan muuttamalla jotakin ketjun lenkkiä.

Ketjuanalyysi tulee aloittaa selvittämällä milloin ongelmat alkoivat. Tärkeää on tutkia, millaisessa tilanteessa ja ympäristössä ongelmakäyttäytyminen ilmeni. Tavoitteena on pyrkiä linkittämään ongelmakäyttäytyminen tiettyyn tilanteeseen tai ympäristöön, joka laukaisee käyttäytymisen tietyllä tavalla. Asiakas ei itse edes välttämättä tiedä, mitkä asiat siihen vaikuttavat. Tämän jälkeen mietitään ketjun lenkkejä eli tapahtumien kulkua hyvin tarkasti. Terapeutin tulisi saada hyvin yksityiskohtaista tietoa tapahtumista ja asiakkaan tunteista, ajatuksista sekä odotuksista ja oletuksista tapahtuman aikana. Kokonaisvaltaisena tavoitteena on ymmärtää, miten asiakas kohtaa vaikeat tilanteet ja miten hän toimii niissä, jotta voidaan miettiä vaihtoehtoisia tapoja reagoida. (Linehan 1993, 258–261.) Tavoitteena on auttaa asiakasta löytämään uusia taitoja tuhoavan käyttäytymisen lopettamiseksi sekä tapahtumien kulun suuntaamiseksi parempaan suuntaan (Kåver & Nilsonne 2004, 74).

Lopuksi tulisi ymmärtää ongelmakäyttäytymisen seurauksia. Tärkeimpiä seurauksia ovat ne, jotka mahdollisesti vaikuttavat ongelman jatkumiseen vahvistamalla tai lisäämällä ongelmakäyttäytymistä. Samalla selvitetään, mitkä seurauksista voisivat heikentää tai vähentää ongelmakäyttäytymistä. Ongelmakäyttäytymisen seurauksia tutkiessa tulisi selvittää, mitä ympäristössä tapahtuu ja mitä ihmisessä itsessään sisäisesti tapahtuu. Sisäisiä tapahtumia voivat olla esimerkiksi tunteet, somaattiset oireet, teot, ajatukset tai odotukset. Asiakas ei itse välttämättä tunnista, minkälainen funktio ongelmakäyttäytymisellä on, mitä hyötyä siitä on asiakkaalle itselleen tai mitkä seuraukset ylläpitävät käyttäytymistä tietyllä tavalla. Useimmiten tietyn käyttäytymisen oppiminen tapahtuu alitajuntaisesti. Ihminen toimii tietyllä tavalla saadakseen halutut seuraukset, mutta se ei tarkoita, että seuraukset varsinaisesti ylläpitäisivät käyttäytymistä. Tämän vuoksi on tärkeää tuoda esille seuraukset ja niiden haitat sekä hyödyt. (Linehan 1993, 258–261.)

Kuvio 3. Marsha Linehanin kehittämä ketjuanalyysi. (Linehan 2018)

Asiakas ymmärtää käyttäytymisensä ja sen seurausten yhteyden, kun vaikea tilanne tai tapahtuma käydään läpi kohta kohdalta. Ketjuanalyysin avulla mietitään, mitä ketjun eri vaiheissa tapahtuu. (Lappalainen ym. 2007, 37.) Muutaman analyysin jälkeen saataan havaita malleja ja lenkkien välillä olevia funktionaalisia yhteyksiä. Terapeutin avulla asiakas kuvaa, mitä on tapahtunut, mikä varsinainen ongelma oli, mitä seurauksia tapahtumasta tuli, millaisia tunteita ja ajatuksia heräsi sekä miten tapahtuma alkoi. Käyttäytymisketjun kaikki lenkit kartoitetaan tarkasti ja sitten mietitään, miten ja missä kohtaa ketjua olisi voitu toimia toisin. Sitä parempi tulos saavutetaan mitä aikaisemmassa vaiheessa ketjua muutos saadaan aikaiseksi. Tämän jälkeen kartoitetaan, millaisia ongelmanratkaisutaitoja tulisi harjoitella, jotta samanlaiselta tilanteelta välttyttäisiin. Vaihtoehtoisia ratkaisuja arvioidaan ja mietitään myös millaisia esteitä niiden toteuttamiselle saattaa olla. Vähitellen asiakas oppii toimimaan tilanteissa toisin ja ratkaisemaan ongelmat ilman apua. (Kåver & Nilsonne 2004, 75–76.)

Ketjuanalyysin kautta yritetään tunnistaa tunteiden virhesäätelyyn liittyviä kriittisiä hetkiä, jotka laukaisevat ja ylläpitävät käyttäytymistä tietyllä tavalla. Haavoittuvuustekijöiden tunnistaminen auttaa ihmistä ymmärtämään mihin kaikkiin asioihin hän reagoi ja niistä vain osaan tietoisesti. Ketjuanalyysi sisältää tunnealtistusta. Ongelmakäyttäytymistä käydään tarkasti läpi ja tämä saattaa aiheuttaa ahdistusta, häpeää tai muita tunnereaktioita, jotka vaikuttavat ongelmanratkaisuun. Tavoitteena altistuksessa on, että asiakas oppii sietämään epämiellyttäviä tunteita. (Holmberg & Kähkönen 2008, 231–232.)

4 TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävän määrittely ja kuvaus

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä kognitiivisen käyttäytymisterapian mukaisen ketjuanalyysin käyttö tuo lastenkotityöskentelyyn ja miten menetelmä toimii käytännössä. Tutkin, miten ketjuanalyysi on otettu käyttöön lastenkodeissa ja millaiselta sen käyttö menetelmänä on työntekijöiden näkökulmasta tuntunut. Haastattelujen avulla tuodaan esille ohjaajien kokemuksia ja ajatuksia ketjuanalyysistä. Haastateltavilta saadaan tietoa myös siitä, miten heidän mielestään lapset ja nuoret ovat ketjuanalyysin ottaneet vastaan. Kognitiivisen käyttäytymisterapian viitekehystä ollaan vasta tuomassa lastenkoteihin, joten tutkimuksen kautta saadaan arvokasta tietoa alkuvaiheen kokemuksista. Tulokset auttavat kehittämään ketjuanalyysiä ja tuovat esille asioita, joita pitää ottaa huomioon viitekehystä käyttöön otettaessa muissa lastenkodeissa.

4.2 Haastateltavien valinta

Kognitiivista käyttäytymisterapiaa on vasta aloitettu käyttää Lakkatien erityislastenkodin yhdellä osastolla ja Lausteen perhekuntoutuskeskuksessa viitekehys on ollut käytössä muutaman vuoden. Otin yhteyttä Perhekuntoutuskeskus Lausteelle sekä Lakkatien erityislastenkotiin. Hain tarvittavat tutkimusluvut ja valmistelin teemahaastattelun pohjan (Liite 2). Esittelin tutkimukseni aiheen valituille esimiehille ja pyysin heitä selvittämään osastoiltaan, ketkä ohjaajista suostuisivat haastatteluun aiheesta. Tämä prosessi kesti jonkin aikaa, mutta sain lopulta yhteensä viisi haastateltavaa. Sovin heidän kanssaan haastatteluajat ja lähetin heille teemahaastattelun pohjan, jotta he voisivat tutustua teemoihin etukäteen. Haastateltavien valinta perustui vapaaehtoisuuteen, kaikkia osastojen työntekijöitä ei päästy haastattelemaan. Haastateltavat olivat lastenkodin ohjaajia. Jokainen ohjaaja oli työskennellyt vähintään kahden vuoden ajan kyseisessä työpaikassa. En kategorisoinut eri osastojen työntekijöitä suojellakseni heidän yksityisyyttään. Kategorisointi on yksi haastatteluihin soveltuvista anonymisoinnin keinoista, jonka avulla epäsuoria tunnistetietoja kootaan yleisemmälle tasolle. (Hyvärinen ym. 2009, 419).

4.3 Aineiston keruu

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään yleensä haastattelun, kyselyn, havainnoinnin ja dokumentteihin sidotun tiedon avulla. Haastattelu on joustava tapa kerätä tietoa ja kysymykset voidaan esittää haastattelijan parhaaksi katsomassa järjestyksessä. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 71.) Käytin tutkimuksessani menetelmänä puolistrukturoitua haastattelua. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa valitaan keskeiset teemat, joiden mukaan edetään. Haastattelu suunnitellaan siten, että vastaukset tukevat tutkimuksen tarkoitusta ja ongelmanasettelua. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 75.)

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu on joustava tapa kerätä tietoa. Haastattelija voi toistaa kysymyksen, selventää sanamuotoja tai käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Kysymykset voidaan myös tarvittaessa esittää eri järjestyksessä. Tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa, joten suositeltavaa on antaa kysymykset tai aiheet haastateltaville etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 73–74.) Haastattelut tapahtuivat lastenkotien tiloissa. Yksi haastatteluista tapahtui ryhmähaastatteluna, muut yksilöhaastatteluina. Haastattelut olivat kestoaltaan 35 minuutista 55 minuuttiin. Jokainen haastattelu oli omalla tavallaan erilainen. Pyrin pitämään haastattelut joustavina, joten esitin kysymyksiä siinä järjestyksessä, mikä tuntui luontevalta.

Haastattelujen lisäksi sain tutustua hankkeen kautta toteutettuun kognitiivisen käyttäytymisterapian koulutukseen, johon toimijoiden työntekijät osallistuvat tai ovat jo osallistuneet. Osallistuin itse yhdelle koulutuspäivistä. Sain koulutuksen kautta arvokasta tietoa siitä, miten ketjuanalyysia tulisi lastenkotityössä käyttää ja miten se auttaa ratkaisemaan ongelmatilanteita käytännössä.

4.4 Aineiston analyysi

Aloitin aineiston analysoinnin siirtämällä haastattelutallenteet tietokoneelle ja sen jälkeen litteroin ne Word-ohjelmalla. Litteroinnin laajuuteen vaikuttavat tutkimuskysymys sekä valittu analyysitapa. Aineiston voi litteroida kokonaan tai vain soveltuvin osin. Laajuus riippuu myös käytettävissä olevasta ajasta. Diskursiivista analyysia tuotettaessa voidaan aineisto ensin litteroida sanatarkasti ja sitten valita osuudet, jotka käsitellään yksityiskohtaisemmin. (Hyvärinen ym. 2017, 435.) Litteroin kaikki haastattelut kokonai-

suudessaan, jonka jälkeen luin ne moneen kertaan. Hahmottelin vastauksia teemoittain ja ryhmittelin vastauksia yhteen käsin. Teemoista sain kolme pääluokkaa, jotka jakautuivat vastausten mukaan pienempiin alaluokkiin. Pääluokiksi muodostuivat käytäntö, kokemukset ja kehittäminen. Kokosin vastauksista alaluokkia, jotta sain luokiteltua vastauksia yhteen. Erittelin poikkeavia vastauksia ja rajasin tekstistä osioita, jotka olivat epäolennaisia tutkimustehtävään nähden. Tällaisia olivat esimerkiksi tarinat lapsista ja nuorista.

Taulukko 1. Aineiston luokittelu.

Käytäntö	Kokemukset	Kehittäminen
ketjuanalyysin käyttäminen	lapsen/nuoren kokemukset	kehittämisideoita
hyödyt	oma kokemus	motivoiminen
haitat/negatiiviset puolet	tukeeko työtä?	mahdollisia pidempiaikaisia vaikutuksia
mallin toimivuus	tilanteiden ja ongelmien arviointi	

Luokittelun jälkeen kokosin aineiston yhteen ja kirjoitin tulokset puhtaaksi. Tämä vei yllättävän kauan aikaa. Halusin myös lisätä tekstiin suoria lainauksia elävöittääkseni tuloksia. Lainaukset tuovat myös esille haastateltavien oman äänen konkreettisemmin kuin pelkistetyistä tuloksista. Ryhmittelin tulokset kolmen pääluokan mukaan. Ensin oli tarkoitus esittää tulokset alaluokkien mukaisesti, mutta teksti ei ollut sujuvaa. Muokkasin luokittelua niin, että tulokset on luokiteltu pääluokkien mukaan. Tekstistä tuli näin loogisempi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Ketjuanalyysi lastenkotien käytännössä

Ketjuanalyysi on uusi työväline lastenkotien arjessa. Haastatteluissa ilmeni, että läheskään kaikki osastot eivät käytä ketjuanalyysia päivittäisessä työssään. Osa ohjaajista kertoi käyttävänsä analyysia silloin tällöin ja vain muutama säännöllisesti. Osan mukaan ketjuanalyysia käytetään, mutta vain noin viikoittain. Haastattelujen perusteella ketjuanalyysia ei ole saatu tuotua osaksi osastojen arkea ja sen käyttäminen ei ole vielä rutiinia. Ketjuanalyysia on kuitenkin käytetty jo monenlaisissa tilanteissa ja ongelmassa. Ohjaajat toivat esille muun muassa viiltelyn, luvattomat poissaolot, kiinnipidot, ongelmat koulussa, päihteet, itsetuhoisuus, masennus ja aggressiivisuus. Kaikki olivat sitä mieltä, että malli on laajasti sovellettavissa.

Ne, jotka eivät käytä ketjuanalyysia lainkaan tai käyttävät vain harvoin, toivat esille asioita, jotka heidän mielestään estävät analyysin käytön osaston arjessa. Osa syistä liittyy työympäristöön ja osa henkilökohtaisiin esteisiin. Yksi syy on epävarmuus mallin käyttämisessä ja tunne siitä, että mitä jos tekee jotakin väärin. Ketjuanalyysi on koettu jälleen yhdeksi menetelmäksi, jota tulisi käyttää eikä siksi motivaatiota ole kaikilta löytynyt. Kaikki ohjaajat olivat sitä mieltä, että koko työryhmän tulisi käyttää ketjuanalyysia, jotta siitä tulisi käytäntö. Ei riitä, että vain muutama ohjaaja on ottanut analyysin käyttöön vaan sen tulisi olla työväline, jota kaikki käyttävät säännöllisesti ja kaikkien lasten tai nuorten kanssa. Yksi suurimmista esteistä haastateltavien mukaan on resurssipula ja aikatauluttaminen. Suurin osa toi ilmi sen, että kiireisessä arjessa ja hyvin vaihtelevissa tilanteissa ei löydy aikaa istua alas lapsen tai nuoren kanssa analyysia tekemään.

Haastatteluissa tuli esille myös, että analyysin käyttö riippuu lähtökohtaisesti siitä, millainen lapsi tai nuori on kyseessä. Kaikkien kanssa sitä ei ohjaajien mielestä pysty käyttämään. Kyseisten osastojen lapset ja nuoret ovat hyvin moniongelmaisia ja heidän kykynsä analyysin kaltaiseen työskentelyyn saattaa olla heikko. Haasteeksi nousi myös nuoren motivoiminen analyysin käyttöön. Moni kertoi, että on yritetty motivoida, mutta lasta tai nuorta ei kiinnosta ja keinot ovat loppuneet jo siinä vaiheessa. Moni oli sitä mieltä, että olisi helpompi perustella lapselle tai nuorelle analyysin tekoa, jos se olisi koko osaston rutiini ja sitä tehtäisiin tasapuolisesti kaikkien kanssa.

Vähemmistö käyttää ketjuanalyysiä, on harmi, että suurin osa ei ymmärtänyt sitä tai kokenut sellaiseksi omaksi jutukseksi.

Epävarmuus siitä, miten käytännössä sitä käytetään.

Se, että ei ole valmiiksi laitettuna. Olen itse tehnyt sen työn, että olen tuostanut analyysin paperille, jotta on helpompi käyttää.

Tuotiin osastolle yhtenä työmenetelmänä, aina tulee uusia ja koulutetaan paljon. Pitäisi vaatia kaikilta ja edellyttää, et me käytetään sitä. Ei pitäisi olla mikään vaihtoehtoinen juttu vaan edellyttää et kaikki tekee.

Mitä rohkeammin lähtee tekemään ja mitä enemmän sitä arkea ketjuttaa niin sitä enemmän sieltä nousis niitä asioita mut vaatis sitä että koko tiimi tekis sitä tiiviimmin.

Oma keinottomuus soveltaa se sellaiseksi, että lapsi suostuis tekemään sen.

Osa ohjaajista koki, että on helpompi käyttää ketjuanalyysipohjaa paperisena, osa oli käyttänyt analyysia puheessa ilman varsinaista kirjaamista. Moni ohjaajista kertoi, että usein ei ole aikaa tehdä analyysia paperille ja siksi sitä käytetään vain puheen tasolla. Moni oli sitä mieltä, että lapselle tulee ensin pohjustaa, mikä ketjuanalyysi on ja miksi se tehdään. Eräs ohjaaja oli käynyt ensin lapsen kanssa läpi erilaisia tunteita ja ajatuksia ja mitä ne ovat. Tämän jälkeen oli vasta syvennytty analyysin tekoon, kun lapsi osasi paremmin nimetä tunteitaan erilaisissa tilanteissa. He olivat työstäneet ketjuanalyysin sarjakuvana, mikä oli ollut lapselle sopiva tapa käsitellä asiaa. Riippuu paljon ohjaajasta itsestään, miten lähtee hyödyntämään menetelmää omassa työssään. Osa vastaajista oli osannut soveltaa ketjuanalyysiä itselleen sopivaksi, osalla ei ollut riittänyt itseluottamusta tai kiinnostusta soveltamiseen. Analyysiä voisi hyvinkin soveltaa jokaiselle lapselle yksilöllisesti ja miettiä, millä tavalla analyysin voisi tehdä juuri tämän lapsen kanssa, jotta lasta saisi motivoitua osallistumaan.

Esille haastatteluissa nousi se, ettei ketjuanalyysia saisi pitää rangaistuksena, eikä se saisi tuntua siltä. Eräs ohjaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että tilanteen kuuluukin olla hieman epämiellyttävä nuorelle. Ketjuanalyysi keskittyy kuitenkin yleensä jonkun tapahtuman ympärille, jossa lapsen tai nuoren käytös on ollut ongelmallista. Moni ohjaajista koki, että hyötyjä on itselle vaikka nuori ei suostuisikaan ketjuanalyysiä tekemään. Ketjuanalyysin avulla saattaa huomata asioita eri tavalla ja ymmärrys nuoren käyttäytymis-

tä kohtaan syvenee. Osa ohjaajista kertoi, että vaikutuksia on ilmennyt, kun ketjuanalyysiä on käytetty säännöllisesti pidemmän aikaa.

Sen hetken kuuluukin olla vähän epämiellyttävä. Säilyy semmonen epämiellyttävyyttä vaikka toiminnasta ei sinäänsä voi rangaista.

Ehkä nuorten kannalta se on niinku rangaistus, koska se yleensä keskittyy niihin, mikä on mennyt pieleen.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että malli voisi toimia lastenkotiympäristössä. Osa toi ilmi sitä, että analyysin tekoon pitäisi varata aikaa. Eräs haastateltavista koki, että tarvitsisi vielä lisäkoulutusta, jotta saisi varmuutta mallin käyttämiseen. Haastateltavien mukaan ketjuanalyysi on periaatteessa toimiva malli. Osa oli sitä mieltä, että malli toimii sellaisenaan, mutta osa oli soveltanut mallia eri tavoin. Eriäviä mielipiteitä oli siitä, onko malli toimiva sellaisenaan vai tulisiko sitä muuttaa ja soveltaa. Negatiivisia puolia ketjuanalyysistä tuli suhteellisen vähän haastateltavilta. Ohjaajat toivat esille ajankäytön, resurssipulan ja nuorten kokemukset negatiivisina asioina.

Kyllä on ollut toimiva työkalu.

Toimii ainakin näillä nuorilla, kenen kanssa oon tehnyt. Niillä on sellaista kapasiteettia, että pystyy tekemään. Pitää olla kykyä siihen.

On ajatuksena hyvä.

Laitosnuoren ja ohjaajan välillä hyvä työkalu.

Äärimmäisen hyvä työmenetelmä.

5.2 Kokemuksia ketjuanalyysistä

Ohjaajilta kysyttiin, miten lapset ja nuoret ovat ottaneet ketjuanalyysin vastaan ja millaiseksi he ovat kokeneet mallin. Vastaukset olivat ohjaajien näkemyksiä ja tulkintoja, siitä miten he kokivat asian. Osa nuorista oli kokenut analyysin rangaistuksena ja osa ei ollut halukkaita tekemään analyysia lainkaan. Nuoret kuitenkin näyttävät ymmärtävän, miksi analyysi tehdään. Positiivisiakin kokemuksia oli ollut. Erään ohjaajan kertoman mukaan oli ollut mielenkiintoista miettiä lapsen kanssa lyhyen ja pitkän aikavälin seurauksia. Lapsi oli itsekin oivaltanut asioita ketjutuksen kautta. Eräs nuorista taas oli oppinut itse ketjuttamaan ongelmakäyttäytymistään. Todennäköisesti pidemmällä aikavälillä useimmat lapsista ja nuorista pystyisivät näkemään ketjuttamisen hyötyjä vaikka analyysin tekeminen tuntuisi ensin työläältä ja hankalalta.

Vain osalla haastateltavista oli omakohtaista kokemusta analyysin käytöstä. Ketjuanalyysin tekeminen vaatii aikaa, joten useimmat ohjaajat olivat tehneet analyysiä vain omaohjattavansa kanssa. Kysyin haastateltavilta, että millaisia asioita ketjuanalyysin tekeminen vaatii ohjaajalta. Useat vastaajista olivat sitä mieltä, että menetelmä ei ole vaikea ja sitä tulisi vain käyttää, jotta se tulisi rutiiniksi. Eräs vastaaja toi esille sen, että jos analyysejä tekee, niitä tulisi myös hyödyntää syventymällä niihin ja siihen, miksi niitä tehdään. Eli vain se, että analyysiä tekee lapsen tai nuoren kanssa ei riitä, vaan ohjaajan tulisi osata reflektoida ja oikeasti hyödyntää analyysejä työssään. Ketjuanalyysiä tulisi lähteä rohkeasti tekemään ja mitä enemmän sitä tekee, sitä enemmän asioita nousisi esiin. Lisäksi ongelmakäyttäytymisen seurauksia tulisi tuoda enemmän esiin lapselle. Usein mietitään vain lyhyen aikavälin seurauksia, mutta tärkeää olisi miettiä lapsen kanssa yhdessä, miten asiat vaikuttavat pidemmällä aikavälillä. Ketjuanalyysin käyttö vaatii myös aikaa ja sitoutumista. Se, että kuuntelee lasta ja tunnistaa lapsen tarinasta avainasioita sekä uskaltaa tarttua niihin on tärkeää. Ohjaajan tulee uskaltaa ottaa asioita puheeksi lapsen kanssa.

Se on ollut mielestäni hyvä, kun mietitään lyhyen ja pitkän aikavälin seurauksia. Tää on ehkä vähän unohtunut työssä, ettei olla mietitty pidempiä seurauksia yhdessä lapsen kanssa. Että ne erilaiset seuraukset tuodaan lapselle esiin.

Haastateltavista osa koki, että analyysi on tukenut hyvin omaa työskentelyä ja erityisesti omaohjaajatyöskentelyä. Ketjuanalyysi on toiminut hyvänä pohjana, jonka avulla voi helposti ottaa asioita esiin. Varsinkin uusien lasten tai nuorten kanssa koettiin, että ketjuanalyysistä on hyvä lähteä liikkeelle. Eräs ohjaaja kertoi, että hänelle on analyysistä ollut erityisesti hyötyä viiltelijöitten kohtaamisessa. Hän kertoi, että ilman ketjuttamista ja ongelman ymmärtämistä, hän olisi todennäköisesti tehnyt väriä asioita ja tukenut viiltelyn jatkumista. On selvää, että ketjuanalyysin käyttäminen voi olla iso apu ja tuki ohjaajan työssä. Yleisesti ajateltiin, että kognitiivinen käyttäytymisterapia on hyvin käytännönläheistä ja maalaisjärkeen perustuvaa. Esille tuotiin se, että teoriapohjan avulla työlle tulee ikään kuin raamit ja työn tavoitteellisuutta tuodaan näkyväksi. Kokonaisuudessaan KKT-viitekehys koettiin hyvänä asiana.

Ylipäättään jos mietitään tätä KKT:tä, niin on ollut hyötyä, koska olen itse lähtenyt sitä hyödyntämään ja olen lähtenyt tätä tekemään. Työskentely näkyy sit myös siellä arjessa.

Ketjuanalyysi on toiminut ongelmien arvioinnissa vaihtelevasti. Moni kertoi, että riippuu paljon lapsesta tai nuoresta, miten ongelmia saadaan avattua ja käsiteltyä. Joskus analyysiä tehdään vain puheessa ja joskus kirjallisesti. Moniongelmaisille nuorille tunteiden sanoittaminen ja ajatusten sekä tekojen eritteleminen on vaikeaa, jopa ylivoimaista. Saattaa olla, että joidenkin nuorten kohdalla tunnetyöskentelyä on tehtävä ennen kuin päästään edes aloittamaan ketjuanalyysijä. Osa taas pystyy analyysiin ja löytää itse ajatusketjuja ja osaa puhua asioista avoimesti. Ketjuanalyysin tekeminen voi haastateltavien mukaan auttaa nuorta itseään syventymään ongelmakäyttäytymisen taustatekijöihin.

Osa vastaajista taas katsoi, että analyysi on auttanut juuri ongelmien ymmärtämisessä ja niiden arvioimisessa. Ketjutusten avulla saadaan kokonaiskuva ongelmakäyttäytymisestä ja ymmärretään tapahtumien taustalla olevia tunteita ja ajatuksia paremmin. Esille saattaa nousta monia asioita, joita ohjaaja tai nuori itse ei ole edes oivaltanut aikaisemmin. Työn tukena on ollut saatavilla työnohjausta, jossa on voitu käydä lapsen tai nuoren asioita läpi sekä tehdä ketjuanalyysijä yhdessä KKT-työnohjaajan kanssa. Suurin osa koki, että työnohjaus on erittäin tärkeää ja asioita on hyvä miettiä jonkun muun kanssa, jotta saa erilaisia näkökulmia omaan ajatustyöhön. Työnohjaus avaa koko KKT:n ajatusmaailmaa enemmän ja tuo teorian lähelle käytäntöä konkreettisella tavalla.

5.3 Ketjuanalyysin kehittäminen

Kysyin ketjuanalyysin kehittämisestä vastaajilta. Muutama ei osannut sanoa mitään, koska he olivat käyttäneet mallia niin vähän. Osan mielestä analyysin kysymyksiä tulisi muokata lapsen tai nuoren suuhun sopivammiksi. Olisi tärkeää, että kysymykset olisivat muotoiltu selkeästi lapsenkielisiksi. Analyysipohjan tulisi olla selkeä, helppokäyttöinen ja kysymyksiä ei saisi olla liikaa, että lapsi jaksaa vastata niihin. Analyysipohjan kysymykset koettiin osaltaan kankeiksi ja samaa toistaviksi. Osa oli kuitenkin sitä mieltä, että malli on hyvä sellaisenaan. Eräs ohjaaja toivoi, että kysymykset olisivat konkreettisempia ja helppoja toistaa.

Useassa haastattelussa kävi ilmi, että niin lasten ja nuorten kuin ohjaajienkin motivoiminen ketjuanalyysin käyttöön on haastavaa. Haastateltavat ehdottivat, että nuoria motivoidessa auttaisi, kun ketjuanalyysistä ei tekisi menetelmää ja että analyysia tehtäisiin kaikkien kanssa ja se olisi tasapuolista. Nuoret saattavat nähdä ketjuanalyysin rangaistuksena. Työntekijöiden tulisi selittää selkeästi, miksi ketjuanalyysi tehdään ja millaista hyötyä siitä voisi nuorelle itselleen olla. Motivoimiseen saattaisi auttaa myös yksilöllistäminen, esimerkiksi että nuori saa piirtää tai kirjoittaa analyysin itse. Työntekijöiden motivaatiota voisi lisätä lisäkoulutus, työnohjaus sekä koko työryhmän tuki sekä aktivoituminen. Uuden menetelmän tuominen arkeen on aina aikaa vievää ja kestää ennen kuin menetelmä saadaan kaikkien käyttöön. Haastateltavat toivoivat ohjausta arkeen ja käytäntöön. He toivoivat, että työryhmässä puhuttaisiin enemmän ketjuanalyysistä ja sovittaisiin toimintatavoista yhdessä. Yksi ohjaajista kertoi, että hän voisi itse motivoida muita kertomalla omista kokemuksistaan ja hyödyistä, joita hän itse on huomannut. Eräs haastateltava oli sitä mieltä, ettei koulutuksesta ole hyötyä, jos se jää vain siihen koulutukseen. Jatkokoulutusta sekä seurantaa arkeen tarvittaisiin.

Monet olivat yhtä mieltä siitä, että pidempiaikaisessa käytössä ketjuanalyysi olisi erittäin hyödyllinen ja saattaisi tuoda todellisia muutoksia ongelmakäyttäytymiseen. Yksi vastaajista uskoi, että vaikkei käytöstä välttämättä voi muuttaa, niin nuori tulee ainakin tietoiseksi siitä käytöksestä ja pystyy valitsemaan haluaako muuttaa sitä tai toimia toisin. Uskottiin, että mitä tietoisempi nuori on omista ongelmistaan, sitä paremmin niihin pystyy vaikuttamaan. Samaa mieltä oltiin siitä, että vaikutukset näkyvät vasta pidemmällä aikavälillä, kun ketjuanalyysiä tehdään säännöllisesti. Ketjuanalyysin säännöllisestä tekemisestä saattaa nuorelle jäädä ongelmanratkaisutaito, jota voi käyttää myös myöhemmin elämässään hyödyksi.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten arviointi

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten ketjuanalyysi on otettu käyttöön kahden lastensuojeluyksikön osastoilla ja millaisia kokemuksia ketjuanalyysistä on aivan alkuvaiheessa. Tarkoituksena oli saada vastauksia siihen, mitä tulisi ottaa huomioon menetelmää tuotaessa lastensuojelun yksiköihin ja miten menetelmää tulisi kehittää. Tutkimuksessa kävi ilmi, että ketjuanalyysiä ei ole otettu käyttöön kokonaisvaltaisesti osastoilla. Tutkimustulokset osoittavat, että ohjaajat kaipaisivat lisää ohjausta ja koulutusta ketjuanalyysin sekä koko kognitiivisen käyttäytymisterapian käyttöönottoon. Epävarmuus ja epätieto voivat estää menetelmän käyttämisen kokonaan tai vähentää suuresti motivaatiota menetelmän opettelemiseen. Kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan suuntautuva työnohjaus osoittautui hyödylliseksi tueksi ohjaajien työssä. Näen, että säännöllinen työnohjaus sekä esimerkiksi ketjuanalyysityöpajat työryhmässä saattaisivat motivoida kaikkia ottamaan menetelmä käyttöön. Koulutuksen jatkumona olisi hyvä olla jatkuvaa seurantaa siitä, miten KKT-viitekehystä oikeasti tuodaan käytäntöön osastoilla. Lisäksi on varmistettava, että menetelmään perehdyttäminen tapahtuu niillekin työntekijöille, jotka eivät ole koulutautuneet.

Yhtenä ongelmana esiin nousi aikatauluttaminen ja resurssipula. Tulosten perusteella osastojen kiireisessä arjessa vaikuttaa olevan hankalaa löytää aikaa ketjuanalyysien läpikäymiseen tai niihin syventymiseen. Työn organisointi ja aikatauluttaminen vaatii kaikilta paneutumista ja osastojen vastaavien tulisi ottaa asia puheeksi työryhmän kanssa. Osa oli kuitenkin pystynyt kiireisen arjenkin keskellä toteuttamaan menetelmää, joten mahdotonta se ei ole nykyisilläkään resursseilla. Yhdeksi pääasiaksi koettiin se, että koko työryhmä käyttäisi ketjuanalyysiä ja siitä tulisi osastolle rutiini.

Osastoilla asuvat lapset ja nuoret ovat hyvin moniongelmaisia ja heidän tunnetyöskentelynsä saattaa olla heikkoa, joten ketjuanalyysien tekeminen voi olla vaikeaa, jopa mahdotonta. Lasten ja nuorten motivoiminen ketjuanalyysiä tekemään saattaa myös olla vaikeaa, mutta analyysin yksilöllistämällä motivointi helpottuisi. Olisi tärkeää saada ketjuanalyysipohja lapsenkieliseksi ja helpoksi käyttää. Tämä madaltaisi kynnystä lähteä tekemään sitä lapsen tai nuoren kanssa. Ketjuanalyysipohjasta voisi kehittää lapsille ja nuorille oman versionsa. Tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että analyysi-

siä voi luovasti muutella ja soveltaa omaan suuhun ja lapselle tai nuorelle sopivaksi. Tärkeää on, että asiakas lähtee mukaan tekemään menetelmää ja suostuu työskentelyyn. Tuloksista ilmeni myös se, että ketjuttamista voi ja kannattaa tehdä myös positiivisista asioista. On tärkeää tuoda lapselle esille sitä, kun joku tilanne on mennytkin paremmin kuin ennen ja tunteiden säätely on toiminut toivotulla tavalla. Onnistumisia on hyvä tuoda esille ja samalla vahvistaa positiivisia tuloksia.

Tulosten perusteella ketjuanalyysi koetaan hyvänä ja toimivana menetelmänä, joka sopisi hyvin lastenkotimaailmaan. Analyysin tekemiseen uskotaan ja sen uskotaan voivan tuoda merkittäviä muutoksia pitkällä aikavälillä. Muutamien nuorten kanssa jonkinlaisia muutoksia oli jo havaittu ja nuoret itsekin ovat oivaltaneet menetelmän hyötyjä. Alkuvaiheen työskentely vaikuttaa lupaavalta. Ketjuanalyysien tekeminen vaatii selvästi sinnikkyyttä ja syventymistä. Ohjaajan tulisi kokea menetelmä omakseen ja osata hyödyntää sitä työssään omahoidettavan kanssa. On selvää, että menetelmästä voisi olla hyötyä omahoitajasuhdetta rakennettaessa. Tutkimustuloksia tarkasteltaessa selvisi se, että hyötyjä saattaa olla ohjaajalle, vaikka lasta tai nuorta ei saisi motivoitua analyysin tekemiseen. Ohjaaja voi löytää asioita nuoren käytöksestä, joita ei ole aikaisemmin havainnut tai oivaltanut ja näin lisätä omaa ymmärrystään nuoren tilanteesta. Analyysiin syventyminen tukee omaohjaajatyötä ja auttaa hahmottamaan kokonaistilannetta sekä tavoitteiden muodostamista.

Tuloksia arvioidessa heräsi kysymys siitä, miksi kouluttautuminen on aloitettu haastavimmista lastensuojeluyksiköistä. Kaikkien lasten ja nuorten kyvyt syventyä ketjuanalyysin kaltaiseen menetelmään eivät välttämättä riitä. Toisaalta kognitiivisen käyttäytymisterapian toivotaan tuovan työvälineitä juuri moniongelmaisten ja käyttäytymishäiriöiden kanssa kamppailevien asiakkaitten kanssa työskentelyyn. Tutkimustulosten perusteella kognitiivinen käyttäytymisterapia kokonaisuudessaan toimii lastenkotiympäristössä ja siitä koetaan olevan hyötyä. Viitekehys on toimiva, mutta sen tuominen arkeen ja kaikkia työntekijöitä ohjaavaksi taustavoimaksi vie aikaa. On varmistettava, että kaikki saavat tarvittavan koulutuksen, jotta terapeuttinen työ toteutuu käytännössä. Koko työyhteisöä tulisi motivoida ja esittää KKT sellaisena viitekehysenä, joka jokaisen on pakko ottaa omakseen, koska se on niin hyvä ja toimiva. Vaarana on, että työntekijät kokevat KKT:n sekä ketjuanalyysin jälleen yhtenä uutena koulutuksena eivätkä motivoitu siitä lainkaan. KKT on konkreettinen ja maalaisjärkeen perustuva viitekehys, joka toimii.

Tarkasteltaessa tuloksia nousi esille monia jatkotutkimuksien aiheita. Suomessa kognitiivisesta käyttäytymisterapiasta lastenkodeissa ei ole aikaisempia tutkimustuloksia. KKT:n integroiminen lastenkoteihin on vasta niin alkuvaiheessa, että laajempia tutkimuksia pystytään tekemään vasta vuosien kuluttua. Mielenkiintoista olisi selvittää, miten lapset ja nuoret itse ovat kokeneet ketjuanalyysin käyttämisen ongelmien ratkaisussa. Tässä tutkimuksessa ei tutkittu lainkaan heidän mielipiteitään. Hankkeen ollessa näin alkuvaiheessa, tutkittava otos oli huomattavan suppea, joten laajempaa tutkimusta ketjuanalyysistä tulisi tehdä jatkossa. Pidemmällä aikavälillä voisi tutkia saavutettuja tuloksia laajemmin. Onko ketjuanalyysin avulla pystytty vaikuttamaan ongelmakäyttämiseen ratkaisevasti? Onko ketjuanalyysi otettu käyttöön kaikissa lastenkodeissa ja onko siitä tullut menetelmä, jota käytetään sujuvasti arjessa? Miten ketjuanalyysiä on kehitetty ja millaiseksi se on muotoutunut? Mielenkiintoista on nähdä myös se, että kaikki Turun kaupungin lastenkodit ottavat käyttöön KKT-viitekehyksen. Millaisia tutkimustuloksia saataisiin kaikista lastenkodeista? Vaikuttaako KKT pidemmällä aikavälillä lasten ja nuorten hyvinvointiin?

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimukseen liittyvät eettiset periaatteet olivat esillä koko opinnäytetyöprosessin aikana. Keskeisimpänä periaatteena koin haastateltavien kunnioittamisen ja yksityisyyden sekä tietosuojan säilyttämisen. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja informoin osallistujia jo ennen haastattelua teemoista ja aikatauluista. Osallistujat antoivat suostumuksensa suullisesti. Pyrin siihen, että osallistujat kokevat voivansa luottaa minuun. En paljastanut missään vaiheessa osallistujien työpistettä tai eriteltyt heidän työnkuviaan. En myöskään kertonut yksilöllistä tietoa heistä, kuten sukupuolta tai ikää. Olen hävittänyt haastattelutallenteet ja materiaalit. Haastatteluaineiston hallinnassa keskeistä ovat tutkittavien informointi, suostumus, tunnistetietojen käsittely sekä aineiston kuvailu. Eettiset periaatteet ja tietosuojalainsäädäntö huomioon ottaen olennaisimpia ovat tunnistetietojen käsittely sekä informointi. (Hyvärinen ym. 2017, 413.)

Yksi eettinen haaste oli, että toimin samalla tutkijana sekä työntekijänä Lakkatien erityislastenkodissa. Pyrin pitämään omat mielipiteeni ja näkemykseni erillään varsinaisesta tutkimuksesta. Teemahaastattelun pohjaa kootessani kokemuksestani oli hyötyä. Osa kysymyksistä oli helppo muodostaa oman intuition perusteella. Haastatteluja tehdessäni koin vaikeaksi sen, etten kommentoisi haastateltavien vastauksia. Houkutuk-

sena oli käydä ennemminkin keskustelua kuin tehdä haastattelua. Toisaalta suunnitelmaa, tietoperustaa ja analyysia oli helpompi tehdä, koska aihe oli minulle tuttu ja läheinen. Tuloksia analysoidessa kokemuksestani oli mielestäni hyötyä enkä kokenut sitä eettisesti haitalliseksi.

Olen pyrkinyt dokumentoimaan tarkasti kaiken toimintani. Olen lisännyt tuloksiin myös suoria lainauksia haastatteluista lisäämään luotettavuutta sekä läpinäkyvyyttä. Minua mietitytti haastattelujen määrä ja pelkäsin materiaalin olevan liian suppea. Minun piti kuitenkin muistaa, että KKT:n viitekehysten tuominen on vasta niin alkuvaiheessa, että mahdollinen haastateltava joukko olisi ollut joka tapauksessa pieni. Haastatteluihin osallistumista vähensi todennäköisesti se, että osa ei ollut käyttänyt ketjuanalyysiä lainkaan ja he saattoivat kokea, ettei heillä ole sanottavaa tutkimukseen nähden. Tutkijana tällaisiin asioihin ei pysty vaikuttamaan. Koin kuitenkin, että sain tarpeeksi kokemustietoa, jotta ketjuanalyysiä voidaan kehittää jatkossa ja lisää tutkimuksia voidaan suorittaa, kun KKT on ollut käytössä laajemmin ja kauemmin.

Opinnäytetyönprosessin aikana olen saanut tukea ohjaavalta opettajalta sekä vertaisohjaajalta. Olen saanut monia vinkkejä sekä ohjausta työn etenemiseen. Ilman tukea, en olisi saanut muokattua työstäni tällaista kuin se nyt on. Uskon, että työn luotettavuutta lisää se, että ulkopuolinen tarkastaa ja lukee työtä työn eri vaiheissa.

6.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haasteellinen, mutta myös hyvin antoisa projekti. Se on vienyt jaksamiseni ja sinnikkyuteni ajoittain ääri rajoilleen, mutta olen oppinut paljon. Näin loppuvaiheessa katsottuna koko prosessi näyttää suurena saavutuksena. En ole aikaisemmin tutkinut mitään ja koin haastattelujen tekemisen mielekkäänä. Varsinainen tutkimuksen tekeminen oli haastavaa. Epäilin itseäni ja taitojani monesti matkan varrella. Lopulta päätin tyytyä siihen, että tutkimuksesta tulee minun näköiseni ja teen parhaani sen eteen. Olen oppinut paljon itsestäni prosessin aikana. Kehityin tutkijana, mutta myös työntekijänä. Prosessi opetti minulle ajanhallintaa, paineensietokykyä, organisointia ja tavoitteellisuutta. Työskentelen tällä hetkellä Lakkatien erityislastenkodissa, joten haasteena oli välillä pysyä tutkijana eikä asiantuntijana. Opinnäytetyöhön syventyessäni sain samalla työssäni perehtyä kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja sain myös siihen liittyvää työnohjausta. En päässyt varsinaiseen koulutukseen, koska olen sijainen, mutta opinnäytetyöni avulla olen ikään kuin kouluttanut itse itseäni KKT:n viitekehukseen. Opiskeluni ja työni ovat hitsautuneet loogisesti yhteen työn edetessä ja prosessi on ollut tärkeä tulevaisuuteni kannalta. Olen kehittynyt ammatillisesti ja päässyt tarkastelemaan lastensuojelua eri näkökulmasta kuin aikaisemmin.

Olen kehittynyt myös sosiaalialan ammattilaisena. Oli mielenkiintoista kuulla haastateltavien näkemyksiä lastensuojelutyöstä, jonka kautta sain itsellenikin paljon ajateltavaa. Olen haastanut itseäni oppimaan uutta ja syventymään kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan laajasti. Tietoperustaa kootessani syvennyin myös lastensuojelun perusteisiin sekä käyttäytymisterapioihin yleensä. Olen saanut erilaisia välineitä omaan työhöni ja paljon ajatuksia oman työni kehittämiseen jatkossa.

LÄHTEET

- Ahonen, R. 2017. Suojele lasta kasaantuvilta traumaailta. *Talentia-lehti* 10/2017. Viitattu 18.2.2018. <https://www.talentia-lehti.fi/suojele-lasta-kasaantuvilta-traumailta/>.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Heino, T. & Sinkkonen, J. 2016. Lastensuojele. Teoksessa Kumpulainen, K.; Aronen, E.; Ebeling, H.; Laukkanen, E.; Marttunen, M.; Puura, K. & Sourander, A. (toim.) 2016. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Holmberg, N. & Kähkönen, S. 2008. Persoonallisuushäiriöt ja dialektinen käyttäytymisterapia. Teoksessa Kähkönen, S.; Karila, I. & Holmberg, N. (toim.) 2008. Kognitiivinen psykoterapia. 3. uud. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Hyvärinen, M. Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Karlsson, L.; Laukkanen, E. & Marttunen, M. 2006. Yksilöpsykoterapiat. Teoksessa Laukkanen, E.; Marttunen, M.; Miettinen, S. & Pietikäinen, M. (toim.) 2006. Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Kauppi, A. & Ranta, K. 2016. Lasten ja nuorten kognitiivinen terapia. Teoksessa Kumpulainen, K.; Aronen, E.; Ebeling, H.; Laukkanen, E.; Marttunen, M.; Puura, K. & Sourander, A. (toim.) 2016. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Kåver, A. & Nilsonne, Å. 2004. Dialektinen käyttäytymisterapia tunne-elämältään epävakaaan persoonallisuuden hoidossa. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lakkatien erityislastenkoti 2015. Lakkatien erityislastenkodin perehdytysmateriaaleja.
- Lappalainen, R.; Miettinen, I. & Lehtonen, T. 2007. Käyttäytymisanalyysi käytännön terapiatyössä. Käyttäytymistieteen julkaisuja 2.1. 2. painos. Tampere: Suomen Käyttäytymistieteellinen Tutkimuslaitos Oy.
- Lastensuojelelaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavana sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Lastensuojelelun Keskusliitto 2015. Sijaishuollon tehtävä on selkiytettävä ja toimintaedellytykset turvattava. Viitattu 15.2.2018. <https://www.lskl.fi/teemat/lastensuojele/sijaishuollon-tehtava-on-selkiytettava-ja-toimintaedellytykset-turvattava>.
- Lehtonen, T. & Lappalainen, R. 2005. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 6/2005. Kognitiivisen käyttäytymisterapian perusmenetelmiä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Linehan, M. M. 1993. Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder. New York: The Guildford Press.
- Linehan, M. M. 2015. DBT skills training manual. 2nd edition. New York: The Guildford Press.
- Linehan, M. M. 2018. DBT Skills Manual. Handouts and worksheets. General worksheet 2. Guildford Press. <https://www.guilford.com/add/linehan7/lin-p-orientation.pdf>.
- Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2017a. Osaamisen sijaishuollossa. Vaikeahoitoisten lasten kuntoutuksen kehittäminen. Esittelylehtinen hankkeesta ja KKT-koulutuksesta.

Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2017b. Kehittämiprojekti lisää osaamista vaikeahoitoisten lasten kuntouttamiseksi. Viitattu 25.1.2018. <https://lauste.fi/ajan kohtaista-terapeuttinen-osaaminen/>.

Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2017c. Kognitiivisen käyttäytymisterapian työkaluja kasvatustyöhön. Viitattu 19.2.2018. <https://lauste.fi/ajanjohtaista-kkt/>.

Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2018a. Mitä me teemme. Viitattu 21.2.2018. www.lauste.fi > Mitä me teemme.

Perhekuntoutuskeskus Lauste ry 2018b. Sijaishuolto. Viitattu 21.1.2018. www.lauste.fi > Palvelumme > Sijaishuolto.

Puustjärvi, A. 2016. Lasten ja nuorten kognitiivinen käyttäytymisterapia. Käypä hoito - suositukset. Viitattu 5.4.2018. kaypahoito.fi > Suositukset > ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö) > Lisätietoa > Lasten ja nuorten kognitiivinen käyttäytymisterapia.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sinkkonen, J. 2013. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa Kiiskinen, P. (toim.). 2013. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Saatavissa myös https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaa/2015/12/17123223/Pela_K%C3%84SIKIRJA-SIJAISHUOLLON-AMMATTILAISILLE_4_LR1.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Viitattu 21.2.2018. www.stm.fi > Kärkihankkeet ja säädösvalmistelu > Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma.

Stallard, P. 2010. Ajattelemalla iloa. Kognitiivista käyttäytymisterapiaa lapsille ja nuorille. Työntekijän opas. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

THL 2017. Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Työpaperi 26/2017. Viitattu 21.2.2018. <https://www.innokyla.fi/documents/5972678/a01702c6-fbae-474f-a868-1a935820f282>.

THL 2018a. Sijaishuolto. Viitattu 17.2.2018. www.thl.fi > Käsikirjat > Lastensuojelun käsikirja > Työprosessit > Sijaishuolto.

THL 2018b. Työmenetelmät - ja välineet. Viitattu 17.2.2018. www.thl.fi > Käsikirjat > Lastensuojelun käsikirja > Työmenetelmät - ja välineet.

THL 2018c. Lastenkoti, nuorisokoti. Viitattu 4.11.2018. www.thl.fi > Käsikirjat > Lastensuojelun käsikirja > Työprosessit > Sijaishuolto > Sijaishuollon muodot > Lastensuojelulaitokset > Lastenkoti, nuorisokoti.

Timonen-Kallio, E.; Yliruka, L. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun mallinnus. Työpaperi 23/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Ylipistopaino Oy. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_nettti%20%282%29.pdf?sequence=1.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. uud. laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomisto, M. & Lappalainen, R. 2012. Kognitiivinen käyttäytymisterapia. Teoksessa Huttunen, M. & Kalska, H. (toim.) 2012. Psykoterapiat. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Turku 2017. Lakkatien erityislastenkodin henkilökunta on hitsautunut yhteen. Viitattu 15.2.2018.
https://www.turku.fi/uutinen/2017-08-22_lakkatien-erityislastenkodin-henkilokunta-hitsautunut-yhteen.

Esimerkki ketjuanalyysistä

HAAVOITTUVUUS	LAUKAISEVA TEKIJÄ	AJATUKSET	TUNTEET	ONGELMA- KÄYTTÄYTYMINEN	LYHYEN AIKAVÄLIN SEURAUKSET	PITKÄN AIKAVÄLIN SEURAUKSET
<p>Univaje, riita ystävän kanssa, flunssa, lääkityksen vähentäminen</p>	<p>Ohjaaja kertoo, että peliajan voi käyttää vasta kun läksyt ovat tehty</p>	<p>En halua tehdä läksyjä! En osaa tehdä annettuja tehtäviä! Ohjaajat eivät ymmärrä!</p>	<p>Viha, häpeä, pelko</p>	<p>Paiskoo tavaroita huoneessaan, käyttäytyy aggressiivisesti ohjaajia kohtaan</p>	<p>Saa purettua kiukun ja turhautumisen, tavaroita menee rikki, rauhallisempi olo purkauksen jälkeen</p>	<p>Kokee häpeää, läksyrästit li- sääntyvät ja menestyminen koulussa huolestuttaa, ohjaajat ovat pettyneitä käytökseen</p>

Teemahaastattelun pohja

Haastattelun teemat ja pääkysymykset

Ketjuanalyysi käytännössä

- Käytätkö ketjuanalyysiä työssäsi? Jos et, miksi et?
- Toimiiko ketjuanalyysi toivotulla ja odotetulla tavalla?
- Onko ketjuanalyysistä ollut hyötyä työssäsi?
- Mitä kielteisiä puolia ketjuanalyysin käytöllä mahdollisesti on?

Kokemuksia ketjuanalyysistä

- Miten lapsi/nuori on mielestäsi kokenut ketjuanalyysin käytön?
- Mitä lapsi/nuori on oppinut tai miten hän on hyötynyt analyysistä?
- Millaisena itse koet ketjuanalyysin? Onko se mielestäsi toimiva malli?
- Miten analyysin teko on tukenut työtäsi?
- Millä tavoilla ketjuanalyysi auttaa arvioimaan tilanteita ja ongelmia?

Ketjuanalyysin kehittäminen

- Miten kehittäisit mallia?
- Millaisia pidempiaikaisia vaikutuksia ketjuanalyysin käytöllä voisi mielestäsi olla?
- Voisiko malli auttaa lapsia/nuoria muuttamaan ongelmakäyttäytymistään ratkaisevasti?